

достатньо, щоб зрозуміти, що основні засади більшовицької політики проти церкви, національно-свідомої інтелігенції були націлені на нищення й руйнацію національного духу та духовності людини, встановлення абсолютно безконтрольного панування ідеології більшовизму в усіх сферах суспільства. У підсумку така політика зазнала краху, а релігія вистояла, відроджується і сьогодні стала важливим фактором формування духовності й утвердження національної свідомості в Україні.

1. Силантев В.И. Большевики и Православная Церковь в Украине в 20-е г. – Х., 1998.
2. Історія релігії в Україні. Науковий щорічник 2009 рік. Книга І.– Львів, 2009.
3. Павло Штепа. Українець і Москвин. Дві протилежності. – Дрогобич. Видавнича фірма «Відродження». 2008.
4. Історія релігії в Україні.//За ред. А. Колодного і П. Яроцького. – К., 1999.
5. Зінченко А.Л. Благівістя національного духу. Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. – К, 1993.
6. Яковлев О. По мощам и елей. – М., 1995.
7. Известия ЦК КПСС. – 1990. – №4.

SUMMARY**Orest Pitsil,****Oleksandr Zaglada,****Zenon Krus****State and Communist Party's policy concerning religion and arts community of 1920–1930 ss in the XX.**

The bolshevik repressive policy of the Communist party regarding religion and arts community on the edge of 1920 s – 1930 s, which negatively influenced the traditional moral and religious grounds of the Ukrainian society is analysed.

Key words: morality, clergy, state, arts community, orthodoxy, repressions, religious consciousness.

Ірина Преловська,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Інституту української археографії

та джерелознавства ім. М. С. Грушевського

НАН України, м. Київ

ПРОЦЕС «СПІЛКИ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ» 1930 Р.: АНАТОМІЯ ПРОЦЕСУ РОЗГОРТАННЯ ПОЛІТИКИ НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ВІРИ В УРСР

Присвячено спробі дослідження документів про скликання та проведення соборів УАПЦ у контексті «Спілки визволення України» 1930 р. Головну увагу звернуто на проблему пошуку, вивчення та публікації джерел, які стосуються таємної оперативної діяльності карних органів влади у справі розкладу і знищення автокефальної Церкви в Україні.

Ключові слова: I «надзвичайний» церковний собор УАПЦ 28–29 січня 1930 р., собор Св. Софії Київської, процес «Спілки визволення України», II «екстремний» церковний собор УПЦ 8–12 грудня 1930 р., ДПУ УСРР, документальні джерела.

Про події 80-річної давнини, які пов'язані з репресіями карних органів влади в Україні проти Церкви впродовж 1920–1930-х рр., дослідники ще довго будуть писати, оскільки з розширенням меж уже започаткованих наукових історико-джерелознавчих досліджень розкриваються все нові аспекти нововідкритих архівних джерел [6, 25–26].

Насильство проти віри в радянську добу було складовою державної ідеології та політики як в УСРР до початку II Світової війни, так і після прилучення західноукраїнських земель у 1945 р., хіба що з деякими корективами. У міжвоєнний період процес ліквідації релігійного життя в УСРР набув цілком завершених форм, які були зумовлені перемогою комуністичного світогляду на практиці [3, 14–15, 17, 22, 24].

Після галасливої ідеологічної кампанії 1920-х рр. проти всіх церковних напрямів, і УАПЦ зокрема, у 1930-х рр. влада перейшла до більш рішучих заходів. Центральне адмінуправління НКВС в м. Харкові надавало формальні дозволи на існування Церков різних юрисдикцій, реєструючи парафії, тимчасом ішло їх планомірне знищення через закриття храмів, зруйнування святинь, розгортання масових репресій проти ієрархії та духовенства, розколювання суспільства шляхом нацькування на віруючих політичних і громадських угруповань.

Тривалий час історики не мали змоги ознайомитися з архівно-кримінальними справами тих, кого свого часу було засуджено за формулюваннями на кшталт «антирадянська агітація та пропаганда», «участь в контрреволюційних антирадянських організаціях», «зв'язок із закордонними фашистськими організаціями з метою повалення радянської влади в Україні і проголошення Української держави» тощо.

Матеріали з фондів Галузевого Державного архіву Служби безпеки України вже частково залучені до наукового обігу для вивчення репресій в УСРР 1920–1930 рр. проти Церкви [2, 4, 23, 25–26]. Велике значення для реконструкції самого антирелігійного процесу в СРСР мають документи карних спецслужб. Під час дослідження історії Української Автокефальної Православної Церкви (з грудня 1930 р. – Української Православної Церкви) виявилось, що розгортання репресій було прямо пов'язане з процесом «Спілки визволення України» 1930 р., зокрема у формулюванні звинувачень.

Історіографія цієї проблеми вже є досить розробленою, завдяки публікаціям у діаспорних виданнях, а також зусиллям українських науковців [2–4, 13–18, 21–23]. Багато для цього зробили УАПЦ (Соборноправна) й організоване після II Світової війни в США Українське православне братство ім. митрополита Василя Липківського. Саме завдяки їхнім зусиллям, були збережені документи і матеріали, видані збірники документів і матеріалів, які дозволили в Україні з початку 1990-х рр. розпочати новий етап дослідження історії УАПЦ – уже на основі досліджень у нововідкритих «спецхранах» архівів і бібліотек [19–20].

Архівно-кримінальні справи на репресованих діячів УАПЦ (УПЦ) дозволяють зрозуміти механіку дії відкритого і таємного застосування норм радянського

законодавства щодо Церкви, точніше тих кількох церковних напрямків, які називали себе православними [1, 24]. Проведені дослідження архівних документів доводять, що велася наполеглива діяльність таємних відділів ДПУ в церковному середовищі.

Віднайдені в ГДА СБ України документи свідчать, що для карних органів існували спеціальні інструкції щодо вимог посилення репресій проти УАПЦ напередодні процесу «СВУ». Важливою справою є вивчення життєписів тих, хто давав санкції на затримання та заарештування, слідчих, членів «особливих трійок», виконавців вироків і навіть тих співробітників карних органів, які переглядали ці архівно-слідчі справи в подальші роки, аж до масової реабілітації 1989 р. Останнім часом з'явилися довідники, в яких наводяться біографічні відомості про чекістів [7–12].

Діячі УАПЦ (УПЦ) неодноразово заарештовувалися карними органами, але якщо ці арешти на початку 1920-х рр. не мали планомірного характеру, то з другої половини 1920-х рр. ситуація починає змінюватись. У 1929 р. справу боротьби з колишніми учасниками визвольних змагань було доведено до театралізованого дійства в Харківському оперному театрі – процесу «Спілки визволення України» (9 березня – 19 квітня 1930 р.) [4–5, 18].

Благовісника і голову Ідеологічної комісії Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР) Володимира Чехівського на цьому процесі зробили головним звинуваченим від УАПЦ – він нібито, як член Президії «СВУ», намагався зробити з Автокефальної Церкви «терористичний осередок», який готував «націоналістично налаштовані кадри» для «майбутнього повстання» проти радянської влади за допомогою іноземних інтервентів [22–23].

Якщо події літа 1929 р., коли відбулися арешти діячів, яких було заплановано зробити винуватцями на майбутньому процесі «СВУ», вже знайшли своє відображення у численних публікаціях, то через майже повну відсутність вірогідних джерел практично немає досліджень, які стосуються подій 1930 р., що розвивалися паралельно із розгортанням підготовки до процесу «СВУ» – двох «надзвичайних» соборів УАПЦ (УПЦ) [22].

Однією з останніх публікацій джерел з історії взаємин УАПЦ і карних органів в Україні є збірники документів ГДА СБУ, які вийшли друком у 2005–2006 рр. [25–26]. Серед цих документів знаходимо таємні зведення агентів ДПУ про діяльність автокефального духовенства за 1927–1928 рр., які є цінним джерелом для з'ясування механізму ведення боротьби ДПУ проти УАПЦ. Тут розкривається методика розкладання керівного складу ВПЦР зсередини, усунення впливових осіб напередодні важливих подій, заміщення агентурним складом ДПУ керівних структур парафіяльних та округових церковних рад, створення штучної ізоляції митрополита УАПЦ Василя Липківського, показано діяльність підзвітної ДПУ опозиції в керівництві ВПЦР [25, с. 103–220].

Збирання чекістами інформації про внутрішнє життя УАПЦ, діячів зі складу ВПЦР, церковних ієрархів мало на меті одночасне вирішення багатьох завдань. Окрім даних про настрої, переміщення, святкування храмових свят, хід засідань парафіяльних рад і навіть просто приватних зустрічей, ДПУ акумулювало відомості про активних захисників митрополита Василя Липківського, вміло їх

дискредитувало в церковному середовищі і руками своїх довірених осіб усувало від активних дій.

Цілий комплекс архівно-слідчих справ репресованих діячів УАПЦ відклався у результаті процесу «Спілки визволення України». Його матеріали дали змогу формулювати звинувачення новим текстуальним блоком, який чекістами у подальших слідчих матеріалах заарештованих діячів УАПЦ (УПЦ) прив'язувався до вже випрацюваного винувального висновку 1930 р. [26, с. 189–308].

Офіційна ліквідація УАПЦ як релігійної інституції сталася на I «Надзвичайному» соборі УАПЦ у Києво-Софійському соборі 28–29 січня 1930 р. Про цей собор є надзвичайно скупі відомості, оскільки він відбувся без тривалої підготовки і мав на меті забезпечити ДПУ колективним визнанням «вини», а також належно проголосувати за розпуск УАПЦ [16, 22].

Режим міг захиститися проти обвинувачень у «релігійному переслідуванні» в УРСР, звільнившись від відповідальності за ліквідацію УАПЦ. Існувала іще одна підстава такого сценарію «самоліквідації» УАПЦ, де зазначалося, що її члени визнали себе «антирадянським елементом», «петлюрівцями», «націоналістами» тощо. Такі визнання давали підстави після цього собору заарештувати всіх причетних до нього не як віруючих, а як тих, хто провадить «антирадянську діяльність і пропаганду», а отже, і засудити за цією статтею Карного Кодексу УРСР.

Джерел з діянь цього I собору майже не збереглося. У збірнику документів християнського самвидаву «Мартирологія Українських Церков...» були опубліковані тільки деякі матеріали, які вдалося вивезти за кордон [19]. Деякі свідчення містяться в «Історії...» митрополита Василя Липківського [20, с. 159–161] та його листах до о. Петра Маєвського від 1933 р. У віднайдених у ЦДАГО України архівно-кримінальних справах вдалося відшукати поки що фрагментарні відомості про ситуацію в УАПЦ напередодні її «самоліквідації».

Документи вказують на те, що спланована органами ДПУ акція цькування у пресі заарештованих «учасників» «СВУ», яка мала на меті повністю скомпрометувати УАПЦ в очах вірних, дала свої результати: у грудні 1929 р. весь порядок денний засідання Президії ВПЦР було присвячено не поточним церковним справам, а виключно питанням якомога повнішого відмежування і від окремих звинувачених, і від «СВУ» в цілому. Ніхто не сумнівався у сформульованих іще до суду звинуваченнях, – навпаки, всі зусилля були спрямовані на те, щоб зайвий раз продемонструвати лояльність до влади.

28–29 січня 1930 р. в Києво-Софійському соборі відбулися заплановані збори єпископів і священників УАПЦ, які було оголошено «надзвичайним церковним Собором» і які ухвалили про «самоліквідацію» УАПЦ. Митрополит Миколай Борецький і всі єпископи «самоліквідувалися», припинили своє духовне керівництво, залишившись тільки «служителями культу» при церквах, при яких були до того зареєстровані. Було ліквідовано ВПЦР і всі її округові, районні та парафіяльні церковні ради – тобто було здійснено всеукраїнську церковну ліквідацію структур УАПЦ.

Офіційне пресове бюро РАТАУ 6 лютого 1930 р. випустило постанову того «надзвичайного» собору. Василь Липківський зазначав, що під час процесу «СВУ»

було подано доповідь про УАПЦ, яка виявилася дослівною копією доповіді ДПУ [20, с. 172–173]. Впродовж січня 1930 р. до ДПУ викликало діячів з числа членів ВПЦР, які були в київських храмах, де правив службу митрополит Микола Борецький. Самого Борецького заарештовано 24 березня 1930 р. Вже сидючи в камері, він записав з пам'яті конспективно кілька своїх промов, зокрема текст «Відозви до всіх парафій УАПЦ від 12 березня 1930 р. м. Київ, храм Св. Софії», який зберігся в архівно-кримінальній справі.

Митрополит УПЦ і голова ВПЦР у м. Харкові Іван Павловський листом до Івана Теодоровича від 5 серпня 1931 р. інформував церковний провід УПЦ у США і Канаді про цей «надзвичайний» собор у Києві 28–29 січня 1930 р. Він повідомляв, що через «нецерковну діяльність» Церкви та використання її органів у нецерковних цілях, про що свідчив процес «Спілки визволення України», «повстала реальна загроза самому існуванню нашої Церкви, з новою силою ополчився слов'янський єпископат, почався відхід парафій на сторону РПЦ, посипалися докори від віруючих про те, «куди їх заведено і до кого тепер йти?» [25, с. 255].

За словами Павловського, щоб не чекати ліквідації ззовні та з огляду на свідчення Володимира Чехівського на процесі «СВУ», було вирішено обрати єдино можливий шлях «життєвого порятунку», дівий за всяких умов, – самоліквідацію церковної організації, яка, як стверджували самі керівники Церкви, використовувалась у «нецерковних цілях». І «надзвичайний» собор одностайно прийняв ухвалу: во ім'я життя Церкви ліквідувати керуючі органи УАПЦ.

Проведені дослідження доводять, що три події органічно пов'язані між собою: І «надзвичайний» собор 28–29 січня 1930 р., процес «СВУ» та «екстрений» собор 8–12 грудня 1930 р. відновленої під назвою «УПЦ» колишньої УАПЦ. Якщо обидва собори відбулись у Києво-Софійському храмі, то процес «СВУ» – в Харківському оперному театрі. Ті, кому було доручено підготовку цього суду, напевно вважали, що для грандіозного політичного спектаклю, яким мав стати показовий процес «СВУ», вони обрали діячів, котрі найбільш повно уособлювали в собі епоху національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1920 рр. і тому були найбільш небезпечними символами щойно знищеної української державності.

Між двома соборами 1930 р. в Харкові було організовано Всеукраїнський організаційний церковний комітет на чолі з Іваном Павловським. Явно за офіційним благословенням цей комітет звернувся 9 червня 1930 р. з циркулярним листом до всіляких 300 парафій колишньої УАПЦ, запрошуючи їх об'єднатися в церковну організацію, щоб узяти участь у вже запланованому на осінь ІІ «екстремому» церковному соборі. У листопаді 1930 р. цей комітет зорганізував низку епархіальних конференцій, які «вибрали» своїх єпископів і духовництво. Останнім було запропоновано підписати декларацію, яка проголошувала беззаперечну вірність режимові і відмову від політичної діяльності.

«Екстрений» собор 8–12 грудня 1930 р. здійснив такі заходи: 1) митрополитом харківським і всієї України обрано Івана Павловського, його заступником – Костянтина Малюшкевича; 2) обрано новий склад ВПЦР; 3) до складу відновленої УПЦ введено бл. 200 парафій; 4) здійснено ревізію т. зв. «Київських канонів» І собору УАПЦ 1921 р., з усуненням тих, які було розкритиковано режимом і кваліфіковано

як «політичні»; 5) усунуто світський елемент в управлінні Церквою; 6) відновлено зв'язок з єпархією УАПЦ у США і підтверджено Є. Бачинського офіційним представником УПЦ у Західній Європі.

Причиною відновлення діяльності УПЦ, на думку Василя Липківського, було намагання влади мати централізоване керівництво всіма громадськими та суспільними інституціями, оскільки децентралізовані парафії створювали певні складнощі в контролюванні їх на місцях. З іншого боку, існував пропагандивний аспект справи – потрібно було довести іноземним державам та пресі, що «утисків та переслідувань Церкви в СРСР немає».

Важливо також з'ясувати і питання, чи відродилося церковне життя в українських парафіях, з огляду на несподівану «реанімацію» церковної структури? Але документальні дані про це поки що відсутні. У відновленій УПЦ існувало сім єпархій, з яких відомо тільки про Харківську (на чолі Іван Павловський) та Київську (архиєп. Костянтин Малюшкевич з осередком у соборі Св. Софії Київської).

Повністю припинилася видавнича та суспільно-громадська праця УПЦ. На уцілілі українські парафії УПЦ уряд накладав надзвичайно високі податки, які доводили вірних до злиднів. До 1937–1938 рр. відбувався процес поступової фактичної ліквідації церковних структур УПЦ, вже без соборів і взагалі будь-яких акцій – шляхом ув'язнення священнослужителів і вірних.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що справа пошуку, дослідження і публікації архівно-кримінальних справ діячів УАПЦ (УПЦ) має важливе значення для встановлення причин ліквідації цієї Церкви радянською владою впродовж 1937–1938 рр. Чільним діячам цієї Церкви було інкриміновано під час слідства антирадянську діяльність, зв'язок з петлюрівським урядом та військом. Їх звинувачували у налагодженні стосунків із закордонними діячами, з метою «шпигунства», та організації підпільних осередків, з метою «повалення радянської влади» і проголошення самостійної України.

1. Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Зб. наук. праць / Ред. кол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – Київ, 1998. – 161 с.
2. Бабенко Л. Л. ВУНК–ДПУ–НКВС: реалізація тактики церковних розколів на початку 20-х років ХХ століття // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст. – Київ, 2004. – Вип. 27. – С. 120–136. – Бібліогр.: с. 134–136.
3. Білокінь С. Винищення українського духівництва у 1930-х роках // Другий Міжнародний конгрес українців (Львів, 22–28 серп. 1993 р.): Доп. і повідомл. Історія / Міжнар. асоц. українців. АН України; Упоряд.: Я. Ісаєвич, Я. Грицак. – Львів, 1994. – Ч. 2. – С. 81–85.
4. Болабольшенко А. СВУ – суд над переконаннями. – Київ: УКСП «Кобза», 1994. – 113 с.
5. Документи про підготовку й проведення судового процесу над членами Спілки Визволення України / Підгот. до друку В. Пристайко та Ю. Шаповал // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1995. – № 1/2. – С. 373–396.
6. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Документи і матеріали. Серія «Джерела з історії Церкви в Україні» / Упоряд. С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. – Київ: Оранта, 2007. – Кн. 2. – 698 с.
7. Золотарьов В. Начальницький склад НКВС УСРР у середині 30-х рр. // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2001. – № 2. – С. 326–342.

8. Золотарьов В. Секретно-політичний відділ ДПУ УСРР: справи та люди. – Харків: Фолио, 2007. – 319 с.
9. Золотарьов В. Чекісти 20-х – 30-х: матеріали до біографічного словника // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1994. – № 1. – С. 168–176; 1995. – № 1/2. – С. 334–338.
10. Золотарьов В. А., Рущенко І. П. Початок і фінал кар'єри першої хвилі чекістської верхівки України: соціально-статистичний аналіз // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – 2004. – № 1. – С. 158–169.
11. Золотарьов В. А., Шаповал Ю. І. В. А. Балицький. На шляху правди про нього // Український історичний журнал. – 1993. – № 4–6. – С. 50–63; 1993. – № 7–8. – С. 53–69.
12. Золотарьов В. А., Шаповал Ю. І. «Коливань у проведенні лінії партії не було» (Сторінки біографії К. М. Карлсона – заступника наркома внутрішніх справ УРСР) // Український історичний журнал. – 1996. – № 1. – С. 91–105.
13. Ігнатуша О. Українська автокефальна православна церква // Довідник з історії України. – Київ: Генеза, 1999. – Т. 3. (Р – Я) / За ред. І. З. Підкови, Р.М. Шуста. – С. 384–385 (співавтор С. Білокінь).
14. Ігнатуша О. Боротьба держави проти церкви в Україні: кампанії 20–30-х рр. ХХ ст. // Вісник / Запоріж. юрид. ін-т. – Запоріжжя, 2002. – № 1. – С. 239–256.
15. Киридон А. Агонія сподівань: взаємини Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) і радянської влади в середині 1920-х років // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 240–241: Філософія. – С. 154–162.
16. Киридон А. Українська православна церква (1930–1936 рр.) // Український історичний журнал – К., 2005. – № 3. – С. 143–159.
17. Кузьменко М. Проведення репресивної політики проти священнослужителів в умовах радянської адміністративно-ідеологічної системи в 1918 – на початку 1930-х рр. // Наука. Релігія. Суспільство. – 2002. – № 2. – С. 138–143.
18. Кузьменко М. М. Процес СБУ за періодичною пресою України (1929–1933) // Архіви України. – 2002. – № 1/3. – С. 193–198.
19. Мартирологія Українських Церков: В 4 т. – Балтимор, Торонто: Українське видавництво «Смолооскип» ім. В. Симоненка, 1987. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – 1207 с.
20. Липківський В., митр. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – 181 с.
21. Преловська І. Усунення митрополита Василя Липківського від церковного служіння: передумови і наслідки // Служіння і спадщина Митрополита Василя Липківського: М-ли Всеукр. наук. конф. Київ, 17 листопада 2007 р. – Київ, 2008. – С. 81–114.
22. Преловська І. Процес ліквідації Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) (1921–1930) – Української православної церкви (УПЦ) (1930–1937): спроба джерелознавчого аналізу // Держава і церква в Україні за радянської доби: Зб. наук. статей за матеріалами II Всеукр. наук. конф., м. Полтава, 18–19 жовтня 2007 р. – Полтава: АСМІ, 2008. – С. 111–120.
23. Преловська І. Слідчі справи братів Чехівських як нове джерело до вивчення біографії репресованих діячів УАПЦ (1921–1930 рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. Науковий і документальний журнал. – Київ: Сфера, 2003. – № 1(20). – С. 258–277.
24. Репресії в Україні (1917–1990 рр.). Науково-допоміжний бібліографічний покажчик / Авт.-упор: Є. К. Бабиш, В. В. Патока. – Київ: Смолооскип, 2007. – 519 с.

25. Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919–1938). За документами Галузевого Державного архіву Служби безпеки України // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ / Упоряд. І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов. – Київ, 2005. – № 1/2 (24/25). – Ч. 1. – 344 с.
26. Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919–1938). За документами Галузевого Державного архіву Служби безпеки України // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ / Упоряд. І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов. – Київ, 2006. – № 1/2 (26/27). – Ч. 2. – 335 с.

SUMMARY

Dr. Iryna Prelovska

Process «Union for the Liberation of Ukraine» in 1930: anatomy of the deployment policy of violence against faith in the USSR

The article «Process «Union for the Liberation of Ukraine» in 1930: anatomy of the deployment policy of violence against faith in the USSR» is devoted to trying to explore the documents and the convening of both UAOC in the context of the «Union for the Liberation of Ukraine» in 1930. The main attention was paid to the problem of search study and publication of sources, relating to the operational activities of a secret criminal authorities in the expansion and destruction of autocephalous church in Ukraine.

Keywords: The First «emergency» congregation UAOC 28-29 January 1930, the Cathedral of St. Sophia, the process of «Union for the Liberation of Ukraine», the second «emergency» Council of Churches UOC 8-12 December 1930, State Political Board of USSR, documentary sources.

Оксана Прокоп'юк,

*кандидат історичних наук.
провідний науковий співробітник
Національного Києво-Печерського
історико-культурного заповідника*

ЗМІНИ В АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ УСТРОЇ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ XVIII СТ.: РІВЕНЬ ПРОТОПОПІЙ

Здійснено аналіз одного з аспектів проблеми адміністративно-територіального устрою Київської митрополії у XVIII ст. Звернена увага на зміни в організації поділу митрополії на протопопії, що дозволило виділити окремі періоди в еволюції її адміністративно-територіальної структури.

Ключові слова: Київська митрополія, адміністративно-територіальний устрій, протопопія.

Територія Київської митрополії у XVIII ст. не була стабільною, як не була сталою й організація кордонів її внутрішніх адміністративних частин; відповідні ж зміни проходили далеко не завжди під гаслом внутрішніх потреб. Спробуємо простежити та пояснити кількісні і структурні трансформації в церковно-